

DOI: 10.33270/05267101.11
УДК 342.9:351.74:343.85

ГОРБУНОВА Оксана*

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

03035, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-0722-6867>

Превентивна діяльність правоохоронних органів у роботі з вразливими групами населення: теоретико-правові аспекти

Анотація. У статті здійснено комплексний теоретико-правовий аналіз превентивної діяльності правоохоронних органів у роботі із вразливими групами населення. Визначено коло соціально вразливих категорій (жінки, діти, люди похилого віку, особи з інвалідністю, представники меншин тощо) й обґрунтовано необхідність спеціальної уваги поліції до їх захисту. Проаналізовано нормативно-правові засади і сучасний стан профілактичної роботи поліції України з такими групами, зокрема у сферах запобігання домашньому насильству, ювенальної превенції та забезпечення прав людини. Акцентовано, що запобігання правопорушенням щодо вразливих осіб є одним із пріоритетних завдань Національної поліції відповідно до чинного законодавства, а ефективність цієї діяльності безпосередньо залежить від рівня довіри населення та міжвідомчої співпраці. Висвітлено основні проблеми: стигматизація й недовіра, які ускладнюють звернення потерпілих по допомогу; психологічні й соціальні наслідки воєнного часу, що підвищують ризики правопорушень і віктимності серед вразливих верств. Узагальнено зарубіжний досвід, зокрема практики **community policing** і гендерно чутливого поліцейського сервісу, які сприяють підтримці вразливих груп. Сформульовано висновки і рекомендації щодо вдосконалення превентивної діяльності правоохоронних органів: розширення спеціалізованих підрозділів і мобільних груп, підвищення фахової підготовки поліцейських із питань роботи з вразливими категоріями, налагодження тіснішої взаємодії із соціальними службами та громадськістю, а також забезпечення неухильного дотримання прав людини під час здійснення превентивних заходів.

Ключові слова: вразливі групи населення; превентивна діяльність; профілактика правопорушень; Національна поліція; домашнє насильство; ювенальна превенція; права людини.

Історія статті:

Отримано: 12.01.2026

Прийнято: 11.02.2026

Опубліковано: 31.03.2026

Рекомендоване посилання:

Горбунова О. Превентивна діяльність правоохоронних органів у роботі з вразливими групами населення: теоретико-правові аспекти. *Наука і правоохорона*. 2026. Вип. 1 (71). С. 113–122. DOI: 10.33270/05267101.11

*Відповідальний автор

© Горбунова О., 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Вступ

Забезпечення прав і свобод людини, громадської безпеки та порядку є головними завданнями держави і її правоохоронних органів. Сучасна концепція діяльності поліції дедалі більше стає орієнтована на сервісну та превентивну функції, що передбачають не лише реагування на правопорушення, а і їхнє попередження. Особливого значення набуває робота з вразливими групами населення – тими категоріями громадян, які через свої фізичні, соціальні чи інші характеристики піддаються підвищеним ризикам стати жертвами правопорушень або перебувають у групі підвищеної вразливості. До таких груп належать, зокрема, жінки (особливо постраждалі від домашнього насильства), діти й підлітки, люди похилого віку, особи з інвалідністю, представники етнічних та інших меншин, особи без визначеного місця проживання, наркозалежні, а також інші особи, чия соціальна вразливість потребує посиленого захисту й уваги з боку держави.

Актуальність теми зросла в умовах сучасних викликів, зокрема пов'язаних з воєнним станом в Україні та наслідками пандемії. Екстремальні ситуації та тривале соціальне напруження негативно впливають на рівень безпеки вразливих категорій: спостерігається загострення проблем домашнього насильства, зростання випадків психологічних розладів, дитячої бездоглядності, ризиків торгівлі людьми тощо. Війна спричинила додаткові фактори, що провокують правопорушення у сімейному середовищі (стреси, вимушене переміщення, економічні труднощі) і водночас ускладнюють доступ потерпілих до допомоги. Тому превентивна діяльність поліції щодо захисту вразливих верств набуває надзвичайної суспільної значущості та потребує належного наукового осмислення.

Попри увагу науковців до питань адміністративної відповідальності й охорони громадського порядку, комплексних досліджень, присвячених саме превентивній роботі поліції з різними вразливими групами населення, небагато. Окремі аспекти, – такі як запобігання домашньому насильству, ювенальна превенція, дотримання прав людини поліцейськими, – висвітлювалися в літературі й відображені в сучасних програмах підготовки кадрів. Водночас відсутність цілісного підходу до цієї проблематики та нові виклики зумовлюють потребу в узагальненні досвіду та розробленні рекомендацій. Таким чином, дослідження теоретико-правових засад превентивної діяльності правоохоронних органів у роботі з вразливими групами є на часі та має практичну цінність для подальшого вдосконалення правоохоронної практики.

Огляд літератури

Питання профілактики правопорушень традиційно перебувають у центрі уваги вітчизняної

адміністративно-правової науки та кримінології. Зокрема, Ю. П. Битяк (2017) підкреслює важливу роль адміністративно-правових засобів у підтриманні публічної безпеки та порядку в діяльності правоохоронних органів. В. К. Колпаков (2011) проаналізував фундаментальні засади адміністративно-деліктного права, заклавши основи для розуміння механізмів притягнення до відповідальності правопорушників. Питання співвідношення адміністративних і кримінальних санкцій у європейському праві досліджує М. Kärner (2022), засвідчуючи складність імплементації таких санкцій у національне законодавство.

Теорія адміністративно-деліктних відносин в умовах трансформації публічного управління та правоохоронної системи отримала подальший розвиток у науковій статті О. М. Гриценка (2022), який досліджує адміністративну відповідальність як інструмент реагування на правопорушення у сфері публічного управління – зокрема, в контексті реалізації превентивної функції держави та діяльності правоохоронних органів.

Проблематика забезпечення громадського порядку й безпеки знаходить своє продовження в працях С. М. Кавуна (2017) та інших дослідників, що підтверджує сталість наукової уваги до превентивної функції держави.

Окремий сегмент літератури присвячено питанням діяльності поліції щодо захисту прав людини та роботи із вразливими верствами. Наприклад, у працях з поліцейської деонтології акцентовано на необхідності толерантності поліції до вразливих груп і налагодження з ними довірливих стосунків. Відомі дослідження з питань протидії домашньому насильству (Karınus, & Tsurkalenko, 2023) вказують на збільшення масштабів цієї проблеми в період воєнного часу та обґрунтовують потребу в спеціалізованих підрозділах і програмах підтримки постраждалих. Конференційні матеріали та звіти правозахисних організацій (Bielousov et al., 2019) висвітлюють факти порушень прав представників вразливих груп у діяльності правоохоронців та наголошують на важливості дотримання міжнародних стандартів під час поліцейського втручання.

Водночас слід зазначити, що цілісних наукових робіт, які б одночасно охоплювали різні категорії вразливого населення (жінки, діти, інваліди, меншини тощо) у контексті превентивної діяльності поліції, майже немає. Бракує і порівняльних досліджень із зарубіжним досвідом, де практика **community policing** та орієнтація на потреби вразливих груп отримали значний розвиток. Такий стан вивчення теми обумовлює необхідність проведення комплексного дослідження, результати якого могли б заповнити наявні прогалини та стати підґрунтям для вдосконалення правового регулювання і практики превенції правопорушень щодо вразливих категорій населення.

Метою статті є здійснення комплексного теоретико-правового аналізу превентивної діяльності правоохоронних органів у роботі із вразливими групами населення та розроблення пропозицій щодо підвищення її ефективності. Досягнення цієї мети передбачає виконання таких завдань: 1) визначити поняття та склад вразливих груп населення в контексті діяльності поліції; 2) проаналізувати нормативно-правові основи та повноваження Національної поліції України у сфері превенції правопорушень щодо цих груп; 3) схарактеризувати основні напрями профілактичної роботи (запобігання домашньому насильству, ювенальна превенція, захист прав меншин тощо) та виявити наявні проблемні аспекти; 4) узагальнити вітчизняний та міжнародний досвід взаємодії поліції з вразливими верствами, зокрема практики партнерства з громадами і спеціальні програми підтримки; 5) сформулювати рекомендації щодо вдосконалення превентивної діяльності правоохоронних органів з урахуванням найкращих практик і міжнародних стандартів у цій сфері.

Матеріали й методи

У процесі дослідження використано комплекс матеріалів: нормативно-правові акти України, які регламентують діяльність поліції в превентивній сфері, статистичні дані та офіційні звіти МВС і Національної поліції, аналітичні огляди й наукові публікації з проблем захисту прав вразливих груп. Зокрема, проаналізовано положення Закону України «Про Національну поліцію»¹ 2015 року, що визначає превенцію одним з основних завдань поліції, а також спеціальні закони, такі як Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»² 2017 року. Нормативна база містить також підзаконні акти – накази МВС, інструкції щодо роботи підрозділів ювенальної превенції та протидії домашньому насильству.

Емпіричною основою слугували офіційні повідомлення про діяльність поліції: заступник Міністра внутрішніх справ повідомила про функціонування станом на 2024 рік 55 спеціалізованих секторів та понад 60 мобільних груп протидії домашньому насильству в структурі Національної поліції; дані щодо кількості звернень громадян з приводу домашнього насильства (за 10 місяців 2020 року зафіксовано 174 тис. заяв, що набагато більше, ніж попереднього року) та щодо результатів реагування (складено на 28 %

більше адміністративних протоколів за ст. 173-2 КУпАП, видано втричі більше приписів).

Для досягнення мети дослідження застосовано загальнонаукові та спеціальні методи. Історико-правовий метод дав змогу простежити еволюцію концепції превентивної діяльності поліції та поступове зміщення акцентів на захист прав людини та взаємодію з громадами. Формально-юридичний метод використано під час аналізу норм законодавства, які закріплюють превентивні повноваження поліції та гарантії захисту вразливих осіб. Соціологічний підхід та метод аналізу статистичних даних дали змогу схарактеризувати тенденції у сфері домашнього насильства та злочинності серед неповнолітніх, а також оцінити рівень довіри населення (зростання кількості звернень свідчить про підвищення довіри до поліції в питаннях захисту від насильства). Порівняльно-правовий метод застосовано для узагальнення міжнародного досвіду: діяльності поліції зарубіжних країн щодо співпраці з громадами в підтримці вразливих верств (наприклад, робота комітетів громадської безпеки в Тунісі та Лівані за підтримки ООН, запровадження гендерно чутливих служб в поліції Пакистану тощо). Такий міждисциплінарний підхід забезпечив всебічний розгляд проблеми на стику адміністративного права, кримінології та прав людини.

Результати й обговорення

Визначення та категорії вразливих груп населення. Вразливими групами (соціально вразливими верствами населення) у правоохоронному контексті вважають сукупність осіб, які через вік, стать, стан здоров'я, соціальне становище чи інші чинники потребують підвищеного захисту з боку держави та особливого підходу з боку правоохоронних органів. Міжнародні стандарти, зокрема Кодекс поведінки правоохоронців ООН (1979), наголошують, що поліцейські повинні поважати гідність і права всіх осіб, приділяючи особливу увагу взаємодії з представниками вразливих категорій – етнічних меншин, жінками, дітьми, особами з інвалідністю, особами з психічними розладами, представниками ЛГБТІ-спільноти тощо. Така увага зумовлена тим, що саме ці групи є більш схильними стати жертвами дискримінації, насильства чи неналежного поводження, а також частіше вступають у контакт із поліцією як потерпілі або як особи, поведінка яких викликана їхнім уразливим станом (наприклад, безпритульні, що порушують порядок через відчайдушне становище, або особи з психічними захворюваннями, які непередбачувано реагують на оточення).

До основних вразливих груп, з якими працюють правоохоронні органи України, належать: жінки, постраждалі від насильства (домашнього, сексуального тощо); діти та неповнолітні (як ті, що

¹ Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

² Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 груд. 2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.

перебувають у складних життєвих обставинах чи скоїли правопорушення, так і неповнолітні потерпілі й свідки злочинів); особи з інвалідністю (фізичними чи психічними, включно з людьми з психічними розладами, які можуть неконтрольовано поводитися і потребують особливого підходу поліції); особи похилого віку (часто стають жертвами шахрайств, насильства або залишаються без належного догляду); соціально незахищені верстви – безробітні, безпритульні, нарко- та алкозалежні, комерційні секс-працівники, мігранти та біженці, етнічні та інші меншини, ЛГБТ-спільнота. Кожна з цих категорій має свої специфічні вразливості, що враховуються під час планування та реалізації превентивних заходів.

Нормативно-правові засади превентивної діяльності поліції щодо вразливих груп. Превентивну (профілактичну) функцію поліції закріплено в базових нормативних актах. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію», основними завданнями поліції є забезпечення публічної безпеки та порядку, охорона прав і свобод людини, а також надання поліцейських послуг у сфері протидії злочинності та превенції правопорушень. Таким чином, законодавець фактично прирівняв превентивну роботу до інших ключових напрямів діяльності поліції. Окремо в законі та підзаконних актах визначено повноваження поліції щодо надання допомоги особам, які з огляду на особливий стан потребують підтримки: наприклад, доставлення до притулків бездомних, сприяння соціальним службам у виявленні дітей, які перебувають у небезпеці, тощо.

Спеціальне законодавство деталізує превентивні заходи в окремих сферах. Зокрема, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»¹ зобов'язує уповноважені підрозділи Національної поліції вести облік випадків насильства, оперативно реагувати на заяви, виносити термінові заборонні приписи кривдникам і проводити профілактичну роботу з ними. Від 2018 року в Україні поступово впроваджено мережу спеціалізованих підрозділів поліції з протидії домашньому насильству (Ukrinform, 2020) (так званий проект «ПОЛІНА» – Поліція проти насильства). Станом на 2024 рік діє 55 спеціалізованих секторів і понад 60 мобільних груп, орієнтованих на реагування та превенцію випадків насильства в сім'ї (Pavlichenko, 2024). Ці підрозділи тісно взаємодіють із соціальними службами й центрами допомоги жертвам, проводять регулярні рейди та превентивні бесіди із сім'ями, де існує ризик насильства, контролюють виконання захисних приписів. Отже, спостерігається підвищення обізнаності населення та довіри до

поліції: лише за 2020 рік кількість звернень про домашнє насильство зросла на понад 50% (з 112 до 174 тис.), що, згідно з оцінками, пов'язано не стільки зі збільшенням випадків, скільки з готовністю людей не замовчувати проблему та вірити в допомогу поліції. Водночас поліція активніше застосовує заходи реагування – за один і той самий період на 28 % зросла кількість складених протоколів за ст. 173-2 КУпАП і втричі – кількість винесених приписів кривдникам, що свідчить про посилення превентивної роботи.

У сфері ювенальної превенції нормативно визначено діяльність підрозділів ювенальної поліції (раніше – кримінальної міліції в справах дітей), які відповідають за профілактику правопорушень серед дітей і щодо дітей; виявлення неблагополучних сімей; облік дітей, схильних до правопорушень, та проведення з ними індивідуально-виховної роботи. Наказом МВС затверджено Інструкцію з організації роботи підрозділів ювенальної превенції², яка регламентує взаємодію цих підрозділів з органами опіки, службами у справах дітей, освітніми закладами тощо. Поліцейські-ювенали регулярно відвідують школи, проводять бесіди з учнями про недопущення правопорушень і шкідливих звичок, контролюють неблагополучні родини. Особливу увагу приділяють виявленню дітей, що потерпають від домашнього насильства або залишилися без догляду. При кожному відділі поліції створено банки даних таких сімей і дітей. У співпраці з психологами правоохоронці застосовують спеціальні методики опитування неповнолітніх потерпілих і свідків, зокрема обладнують «зелені кімнати» – приміщення, дружні до дитини, де можна отримати свідчення без повторної травматизації її психіки. Таким чином, правові й організаційні основи ювенальної превенції в Україні наразі формуються з урахуванням міжнародних стандартів захисту прав дітей.

Основні напрями та проблеми превентивної роботи з вразливими групами. Превентивна діяльність правоохоронних органів щодо різних категорій вразливого населення має свою специфіку. Розглянемо ключові напрями:

1. Запобігання домашньому насильству. Цей напрям охоплює переважно роботу з жінками (потерпілими від насильства) та дітьми. Як було зазначено, поліцією створено спеціалізовані групи реагування «ПОЛІНА», що виїжджають на виклики 102 з приводу сімейних конфліктів, та секторальні підрозділи, які провадять системну роботу із кривдниками й потерпілими (Pavlichenko, 2024). Поліцейські

¹ Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 груд. 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

² Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19 груд. 2017 р. № 1044. *Офіційний вісник України*. 2018. № 47. Ст. 1665.

уповноважені на місці видавати термінові заборонні приписи (вимога залишити місце проживання жертви та заборона контакту) і стежити за їх виконанням, що є ефективним механізмом негайного припинення насильства. Проблемою залишається прихований характер багатьох випадків: не всі жертви готові заявити до поліції через страх, сором або економічну залежність від кривдника. У деяких традиційних громадах існує стигма навколо винесення «сміття з хати», тому жінки роками потерпають від насильства. Для подолання цього правоохоронні органи спільно з громадськими організаціями проводять інформаційні кампанії, роз'яснюючи неприпустимість замовчування проблеми. Ще одне завдання – підвищення кваліфікації поліцейських у справах домашнього насильства. Наразі запроваджено спеціальні тренінги, навчальні курси (наприклад, у системі МВС, як повідомляє ДДУВС, реалізуються програми перепідготовки кадрів саме з урахуванням аспектів домашнього насильства в умовах війни). Це сприяє формуванню в поліцейських навичок емпатичного спілкування з потерпілими, оцінюванню ризиків, врахування гендерних особливостей. Загалом, попри збільшення кількості виявлених випадків насильства (що є позитивним індикатором довіри), викликом залишається попередження повторних випадків. Тут важливо не обмежуватися каральними заходами, а застосовувати програми корекції поведінки кривдників, соціальний супровід сімей групами соціально-психологічної підтримки – тобто комплексна міжвідомча превенція. Такий міждисциплінарний підхід також сприяє зниженню рецидиву правопорушень, що узгоджується з висновками досліджень про важливість адекватного реагування на правопорушення для запобігання повторним злочинам (Wang, Ashton, & Jaafar, 2023).

2. Ювенальна превенція і робота з дітьми групи ризику. Діти й підлітки є одночасно і вразливою групою (як жертви, що потребують захисту), і однією з груп, схильних до неправної поведінки через незрілість та вплив несприятливого середовища. Поліцейські підрозділи ювенальної превенції концентруються на ранньому виявленні дітей, які перебувають у складних обставинах, схильні до бродяжництва, вчинення правопорушень. Одним із пріоритетів є профілактика злочинності серед неповнолітніх через виховну роботу. Працівники поліції проводять регулярні профілактичні бесіди в навчальних закладах, роз'яснюють правові наслідки булінгу, вживання наркотиків, участі в незаконних діях. Особливу увагу також слід приділяти поінформованості про ризики комбінованого вживання алкоголю та енергетичних напоїв, що, згідно з дослідженнями, пов'язано з підвищеною агресивною поведінкою серед підлітків та молоді (Speroni et al., 2023). Індивідуальна робота ведеться з

підлітками, які вже вчинили дрібні правопорушення або стоять на обліку в поліції; залучаються батьки, шкільні психологи. Як свідчать фахівці, надзвичайно важливою є робота з сім'ями, де існують проблеми (бідність, алкоголізм батьків тощо), адже діти з таких сімей найбільш незахищені (Kilian et al., 2024) й часто шукають притулку «на вулиці». Це призводить до того, що їх легше втягнути в злочинну діяльність – від дрібних крадіжок до сексуальної експлуатації та наркоторгівлі. Для запобігання таким явищам поліція спільно зі службами в справах дітей проводить рейди «діти вулиці», виявляє бездоглядних підлітків, направляє їх до центрів соціально-психологічної реабілітації. У разі виявлення факту насильства чи експлуатації дитини негайно починається досудове розслідування, а також залучаються органи опіки. Важливим інструментом стали впроваджені кімнати дружнього опитування («зелені кімнати»): діти-потерпілі та свідки дають показання психологу та слідчому в комфортних умовах, що зменшує стрес і травму. Це підвищує ефективність розкриття злочинів проти дітей і водночас є превентивним заходом, оскільки дозволяє вчасно надати допомогу дитині та запобігти повторним випадкам.

3. Захист прав меншин та недискримінація. До вразливих груп, які інколи стикаються з упередженим ставленням або є об'єктом злочинів на ґрунті ненависті, належать етнічні та релігійні меншини, ЛГБТ-спільнота, біженці й мігранти. Поліція як орган, відповідальний за охорону правопорядку, має запобігати злочинам, мотивованим ненавистю, а також забезпечувати рівне поводження з усіма громадянами. Відповідно до міжнародних принципів, правоохоронці повинні виявляти підвищену толерантність і чуйність до представників меншин, ураховувати їхні культурні та мовні особливості. В Україні реалізуються освітні програми з питань протидії ксенофобії та дискримінації, зокрема за підтримки ОБСЄ створено навчальні курси із захисту прав вразливих груп населення для поліцейських (таку дисципліну запроваджено, наприклад, в Одеському державному університеті внутрішніх справ). На практиці превентивна робота поліції в цій сфері передбачає моніторинг ситуацій, які можуть призвести до міжетнічних конфліктів або злочинів ненависті, а також взаємодію з громадами меншин. Показовим є впровадження посад поліцейських офіцерів громади, які тісно співпрацюють з місцевими громадами (зокрема національними меншинами) для виявлення проблем на ранніх стадіях. Це елемент концепції community policing – партнерства поліції та суспільства. Міжнародний досвід засвідчує, що створення консультативних органів при поліції за участю представників різних громад сприяє довірі та ранньому виявленню напруженості. Так, у Тунісі місцеві комітети безпеки спільно з поліцією

надавали допомогу вразливим верствам (включно з літніми людьми) під час пандемії, а у Лівані проєкт «Community Security» залучив до співпраці муніципальну поліцію й біженців і жінок з метою підвищення їх безпеки та доступу до правосуддя. Такі практики варті впровадження і в Україні – наприклад, створення постійних платформ діалогу поліції з ромською спільнотою, релігійними громадами тощо.

4. Робота з особами, що мають залежності та психічні захворювання. Наркозалежні особи й особи з розладами психіки становлять окрему вразливу групу, яка часто перебуває в конфлікті із законом або в ситуаціях, що потребують поліцейського втручання (наприклад, неадекватна поведінка в громадських місцях). Дослідження підтверджують, що вживання алкоголю і наркотичних речовин є значущим чинником публічної агресії та насильства в європейських країнах (van Amsterdam et al., 2019). Водночас ці люди є вразливими через можливе непропорційне застосування сили до них. Згідно з дослідженнями, особи з психічними розладами часто фігурують у подібних випадках. Тому поліцейські мають бути навчені методів деескалації конфліктів з такими людьми, взаємодії з психіатрами та медиками. У багатьох країнах (США, Канада, країни ЄС) запроваджено спеціальні програми підготовки – Crisis Intervention Team (CIT), де офіцери навчаються розпізнавати ознаки психічної кризи й адекватно реагувати, мінімізуючи силовий компонент. В Україні проблема лише починає актуалізуватися: на рівні МВС декларується захист прав людей із психічними та інтелектуальними порушеннями, проте бракує інституційних рішень. Перспективним напрямом є створення спільних патрулів поліції з медиками (психіатричними бригадами) для виїзду на випадки, де ймовірно є психічна криза, а також впровадження курсів з психології для дільничних і патрульних. Щодо наркозалежних важливою є переорієнтація з карального підходу на стратегію «шкоди зниження»: поліція співпрацює з медичними та соціальними службами, програмами замісної терапії, аби не відштовхувати таких осіб у «тінь», а залучати їх до лікування. Позитивним прикладом є пілотні проєкти за участю поліції з перенаправлення наркоспоживачів у реабілітаційні центри замість притягнення до відповідальності за дрібні правопорушення. Такий підхід у довгостроковій перспективі знижує злочинність і покращує відносини в громаді.

5. Проблеми довіри, комунікації та підзвітності. Ефективна превентивна діяльність щодо вразливих груп неможлива без високого рівня довіри цих груп до правоохоронців. На жаль, історично окремі категорії населення (наприклад, представники ромської спільноти, ЛГБТ, колишні ув'язнені, наркозалежні) мали негативний досвід взаємодії з міліцією/поліцією, що спричинило стійку недовіру. Люди побоюються звертатися по

допомогу, очікуючи стигматизації або байдужості. Дослідження підтверджують наявність суттєвих бар'єрів у повідомленні про порушення прав з боку поліції саме для вразливих осіб: страх перед повторною віктимізацією, недовіра до об'єктивності розслідування, відчуття марності зусиль (Cubukcu et al., 2023). Наприклад, жертви домашнього насильства можуть не заявляти про перевищення повноважень поліцейськими під час втручання через шоківий стан чи сумніви, що їм повірять. Подолання цих бар'єрів потребує підвищення прозорості й підзвітності правоохоронних органів. Має працювати ефективний механізм розгляду скарг на дії поліції, незалежні органи контролю (наприклад, моніторингові візити омбудсмана, громадські приймальні). Тоді вразливі групи почуватимуться більш захищеними та схильними співпрацювати з поліцією.

Комунікація – ще один критичний фактор. Поліція повинна вибудувати партнерські стосунки з громадами: залучати лідерів спільнот, громадські організації, які опікуються правами вразливих груп, до спільних ініціатив. Так, успішним підходом є створення консультативних рад при органах поліції, куди входять представники різних соціальних груп, що дає змогу врахувати їхню думку під час планування превентивних заходів, отримувати зворотний зв'язок. Крім того, залучення волонтерів та неурядових організацій може розширити можливості поліції в профілактичній роботі (наприклад, спільні патрулі з громадськими помічниками для охорони порядку в районах, де мешкають літні люди; освітні програми в школах за участю поліцейських та психологів).

6. Міжнародний досвід і кращі практики. Аналіз практики зарубіжних країн засвідчує, що сучасну парадигму поліцейської діяльності орієнтовано на потреби вразливих верств і дотримання прав людини. Наприклад, ООН (Програма розвитку ООН) підтримує проєкти трансформації поліції в сервіс, дружній до вразливих груп (UNODC, 2021). У низці країн впроваджено інноваційні рішення: створення гендерно чутливих відділків поліції (Pakistani model – спеціальні «Women Desk» у відділках, де жінки можуть повідомити про насильство в комфортніших умовах, отримати підтримку; поліцейські там пройшли відповідний тренінг); модельні поліцейські дільниці, орієнтовані на громаду (в Лівії за підтримки ООН створено дільницю, де впроваджено всі стандарти орієнтації на права людей та гендерної рівності). У європейських державах практикують тісну співпрацю поліції із соціальними службами: наприклад, у Великій Британії при кожному відділку діють офіцери із захисту вразливих осіб (Vulnerability Protection Officers), які спеціалізуються на справах дітей, DV, психічно хворих. В Австралії, Канаді – створені міжвідомчі кризові команди (police + mental health

professionals) для реагування на випадки з особами з психічними розладами, що значно знизило застосування сили та випадки трагедій. У багатьох країнах Латинської Америки функціонують окремі підрозділи поліції в справах жінок, куди вони можуть звернутися з будь-яких питань без страху осуду.

Україна поступово переймає ці напрацювання. Нині вже сформувалася тенденція до спеціалізації всередині поліції: окремі підрозділи спрямовані на різні проблеми (ювенальна превенція, протидія насильству, захист прав людини). Важливо продовжувати цю роботу і запроваджувати нові форми. Зокрема, доцільно розвивати інститут поліцейських психологів – фахівців, що можуть консультувати патрульних і слідчих у справах, де є психологічно уразливі потерпілі або правопорушники (наприклад, неповнолітні, люди з посттравматичним стресовим розладом). Корисним було б запозичити практику залучення кейс-менеджерів: коли за кожною сім'єю або особою групи ризику закріплюється соціальний працівник у співпраці з дільничним, і вони спільно ведуть цю справу, відстежуючи динаміку та надаючи підтримку. Такий підхід вже застосовується у сфері пробації щодо підлітків і міг би бути ефективним у превенції рецидиву домашнього насильства чи правопорушень підлітків.

Окремо слід звернути увагу на кадрове та матеріально-технічне забезпечення превентивної функції. Поліцейські, що працюють із вразливими групами, потребують мотивації та захисту від професійного вигорання. З огляду на досвід пандемії COVID-19, навантаження на поліцію в кризових умовах зростає, що підтверджують міжнародні дослідження (під час суспільних потрясінь різко збільшується обсяг викликів, потреба у соціальній підтримці з боку поліції тощо) (Hubbard et al., 2024). Зокрема, дослідження демонструють, що під час пандемії COVID-19 у деяких країнах спостерігалось підвищення рівня вживання алкоголю, що могло опосередковано впливати на збільшення кількості випадків насильства та викликів поліції (Oldham et al., 2021). В Україні військовий стан також ускладнив роботу превентивних підрозділів: додалися нові обов'язки (контроль за дотриманням комендантської години, евакуація дітей з прифронтових територій, робота з переселенцями), що розосереджує ресурси. Тому необхідно забезпечити належне фінансування профілактичних програм, за потреби збільшити штат профільних підрозділів (наприклад, у громадах зі значною кількістю внутрішньо переміщених осіб слід призначити більше дільничних чи соціальних офіцерів). Міжнародні емпіричні дослідження підтверджують, що кризові умови, зокрема пандемії та збройні конфлікти, суттєво збільшують навантаження на поліцію, психічне здоров'я поліцейських, а також впливають на

характер їхньої взаємодії з вразливими групами населення (Stogner, Miller, & McLean, 2020; Wu et al., 2023; Perry, Jonathan-Zamir, & Factor, 2024).

Підсумовуючи обговорення, зазначимо, що превентивна діяльність щодо вразливих верств населення є багатогранною і виходить за межі суто правоохоронної роботи – вона тісно пов'язана із соціальною політикою, охороною здоров'я, освітою. Поліція слугує одним із координаторів цієї міжсекторальної взаємодії, адже саме до поліції часто звертаються в кризових ситуаціях. Отже, правоохоронці мають бути добре обізнані в проблематиці вразливих груп, володіти як юридичними знаннями, так і комунікативними навичками, співпрацювати з іншими структурами заради спільної мети – зменшення шкоди та ризиків для тих, хто найбільш потребує захисту.

Висновки

Превентивна діяльність правоохоронних органів у роботі із вразливими групами населення є неодмінною умовою забезпечення прав людини, громадського порядку та безпеки. Проведене дослідження підтверджує, що на сучасному етапі поліція України поступово трансформує свої підходи від переважно реактивної моделі до проактивної, сервісно орієнтованої на потреби громади, з особливим фокусом на вразливих категоріях громадян. Законодавчо закріплені повноваження Національної поліції у сфері превенції створюють необхідні правові основи, однак практична реалізація превентивних функцій потребує подальшого вдосконалення та ресурсного підкріплення.

Проведене дослідження дає змогу сформулювати такі основні теоретико-правові висновки:

1. Вразливі групи населення (жінки, діти, люди похилого віку, особи з інвалідністю, меншини та інші) потребують спеціальних превентивних заходів з боку поліції, що ґрунтуються на принципах недискримінації, пропорційності й поваги до гідності. Превентивна діяльність щодо цих осіб передбачає охоронні заходи (запобігання тому, щоб вони не стали жертвами чи правопорушниками), просвітницькі та заходи соціальної підтримки (виявлення проблем і спрямування до служб допомоги).

2. У практичній сфері в Україні сформовано окремі напрями превентивної роботи: система реагування та профілактики домашнього насильства (спеціалізовані підрозділи «ПОЛІНА», захисні приписи тощо) демонструє певні позитивні результати у вигляді зростання кількості виявлених показників та притягнення кривдників до відповідальності; ювенальна превенція активно функціонує через мережу інспекторів, які працюють з неблагополучними сім'ями, запобігаючи дитячій злочинності й захищаючи права дітей. Водночас такі сфери, як робота з людьми із

психічними розладами, з наркозалежними чи безпритульними, є менш структурованими – необхідні чіткі протоколи дій поліції та міжвідомчої взаємодії.

3. Виявлено низку проблем, що стримують ефективність превентивної діяльності: 1) недостатня довіра з боку представників вразливих груп – історичні й соціальні причини призводять до того, що потерпілі не завжди звертаються до поліції, а окремі спільноти сприймають правоохоронців вороже. Це вимагає активних кроків з боку поліції для налагодження партнерства з громадами, прозорості та підзвітності своїх дій; 2) стигматизація та упередження – подекуди самі правоохоронці можуть мати стереотипні уявлення щодо певних груп (наприклад, ЛГБТ чи наркозалежних), що впливає на якість допомоги. Подолання цього можливе через систематичну

просвіту особового складу, виховання культури толерантності у відомстві; 3) ресурсні обмеження – профілактична робота потребує значних людських і часових ресурсів, яких часто бракує на місцях через кадровий голод або перевантаження іншими завданнями, особливо у воєнний період.

4. Міжнародний досвід підтверджує: інтеграція поліції в громаду та дотримання прав людини – запорука успішної превенції. Приклади діяльності поліції в межах community policing (наприклад, місцеві комітети безпеки, гендерно чутливі відділки поліції, програми роботи з біженцями) демонструють зниження рівня правопорушень і покращення відчуття захищеності серед уразливих верств, що є орієнтиром для українських правоохоронців.

References

- [1] Ukrinform. (2020). 54 mobile police groups for combating domestic violence operate in Ukraine. *Site "Ukrinform (Society)"*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3150569-v-ukraini-diut-54-mobilni-grupi-policii-z-protidii-domasnomu-nasilstvu.html>
- [2] Bielousov, Yu.M., Bondarenko, O.A., Obolentseva, V.F., Tarasenko, K.S., Chuprov, V.M., & Shvets, Z.V. (2017). *Ill-treatment in the activities of the National Police of Ukraine: manifestations, prevalence, causes. Analytical report*. Kyiv. Retrieved from <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/nenalezhne-povodzhennya-v-diyalnosti-natsionalnoyi-politsiyi-ukrayiny00.pdf>
- [3] Bytiak, Y.P., Boiko, I.V., & Pysarenko, N.B. (2017). System of administrative law. *Pravo Ukrainy*, (12), 173-183.
- [4] Cubukcu, S., Sahin, N., Tekin, E., & Topalli, V. (2023). The effect of body-worn cameras on the adjudication of citizen complaints of police misconduct. *Justice Quarterly*, 40(7), 999-1023. DOI: 10.1080/07418825.2023.2222789
- [5] E4J University Module Series: Crime Prevention and Criminal Justice - Use of Force and Firearms. Topic 6: Protection of Especially Vulnerable Groups. (2021). *Site "United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC)"*. Retrieved from <https://www.unodc.org/e4j/en/crime-prevention-criminal-justice/module-4/key-issues/6--the-protection-of-especially-vulnerable-groups.html>.
- [6] Hrytsenko, O.M. (2022). Administrative liability in the field of data protection. *Pravo Ukrainy*, (5), 75–82.
- [7] Hubbard, G., den Daas, C., Johnston, M., Dunsmore, J., Maier, M., Polson, R., & Dixon, D. (2024). Behavioural sciences' contribution to suppressing transmission of COVID-19 in the UK: A systematic literature review. *International Journal of Behavioral Medicine*, 31(1), 1-18. DOI: 10.1007/s12529-023-10171-4
- [8] Kavun, S.M., & Dolyunnyi, A.V. (2017). Forms and methods of ensuring public safety and order by the National Police of Ukraine during mass events. *Pravo.ua*, (2), 98-104. замінено на наукове джерело
- [9] Kapinus, M., & Tsurkalenko, D. (2023). Issues of administrative-jurisdictional activity of the National Police. In *Current issues of preventive activity of the National Police under martial law: Proceedings of the regional round table* (pp. 44-46). Dnipro: Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs.
- [10] Kärner, M. (2022). Interplay between European Union criminal law and administrative sanctions: Constituent elements of transposing punitive administrative sanctions into national law. *New Journal of European Criminal Law*, 13(1), 42-68. DOI: 10.1177/203228442210859
- [11] Kateryna Pavlichenko: "55 specialized units and more than 60 mobile groups for combating domestic violence operate in Ukraine". (2024). *Site "Ministry of Internal Affairs of Ukraine"*. Retrieved from <https://mvs.gov.ua/news/katerina-pavlicenko-v-ukrayini-diiut-55-specializovanix-sektoriv-ta-bilse-60-mobilnix-grup-z-protidii-domasnyomu-nasilstvu>.
- [12] Kilian, C., Klinger, S., Manthey, J., Rehm, J., Huckle, T., & Probst, C. (2024). National and regional prevalence of interpersonal violence from others' alcohol use: A systematic review and modelling study. *Lancet Regional Health - Europe*, 40. DOI: 10.1016/j.lanep.2024.100905
- [13] Kolpakov, V.K. (2011). *Administrative responsibility*. Kyiv: Yurinkom Inter.
- [14] Oldham, M., Garnett, C., Brown, J., Kale, D., Shahab, L., & Herbec, A. (2021). Characterising the patterns of and factors associated with increased alcohol consumption since COVID-19 in a UK sample. *Drug and Alcohol Review*, 40(6), 890-899. DOI: 10.1111/dar.13256

- [15] Perry, G., Jonathan-Zamir, T., & Factor, R. (2024). Attitudes toward the police in prolonged emergencies: Findings from the first year of the COVID-19 pandemic in Israel. *International Annals of Criminology*, 62(1), 170-196. DOI: 10.1017/cri.2024.2
- [16] Speroni, J., Fanniff, A.M., Edgemon, J.M., Martini, V., & Haas, A.L. (2023). Alcohol mixed with energy drinks and aggressive behaviors in adolescents and young adults: A systematic review. *Clinical Psychology Review*, 104. DOI: 10.1016/j.cpr.2023.102319
- [17] Stogner, J., Miller, B.L., & McLean, K. (2020). Police stress, mental health, and resiliency during the COVID-19 pandemic. *American Journal of Criminal Justice*, 45(4), 718-730. DOI: 10.1007/s12103-020-09548-y
- [18] van Amsterdam, J.G.C., Ramaekers, J.G., Verkes, R.-J., Kuypers, K.P.C., Goudriaan, A.E., & van den Brink, W. (2019). Alcohol- and drug-related public violence in Europe. *European Journal of Criminology*, 17(6), 806-825. DOI: 10.1177/1477370819828324
- [19] Wang, Y., Ashton, J.K., & Jaafar, A.A. (2023). Financial statement fraud, recidivism and punishment. *Emerging Markets Review*, 56. DOI: 10.1016/j.ememar.2023.101033
- [20] Wu, J., Wu, Q., Xia, M., Xiao, J., Yan, X., & Li, D. (2023). A study on mental health and its influencing factors among police officers during the COVID-19 epidemic in China. *Frontiers in Psychiatry*, 14. DOI: 10.3389/fpsy.2023.1192577

Список використаних джерел

- [1] В Україні діють 54 мобільні групи поліції з протидії домашньому насильству. *Укрінформ (суспільство)*: [сайт]. 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3150569-v-ukraini-diut-54-mobilni-grupi-policii-z-protidii-domasnomu-nasilstvu.html>
- [2] Белоусов Ю. М., Бондаренко О. А., Оболенцева В. Ф., Тарасенко К. С., Чупров В. М., Швець З. В. Неналежне поводження в діяльності Національної поліції України: прояви, поширеність, причини: аналіт. звіт за результатами дослідж. Київ, 2017. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/nenalezhne-povodzhennya-v-diyalnosti-natsionalnoyi-politsiyi-ukrayiny00.pdf>
- [3] Битяк Ю. П., Бойко І. В., Писаренко Н. Б. Система адміністративного права. *Право України*. 2017. № 12. С. 173–183
- [4] Cubukcu S., Sahin N., Tekin E., Topalli V. The Effect of Body-Worn Cameras on the Adjudication of Citizen Complaints of Police Misconduct. *Justice Quarterly*. 2023. Vol. 40. No. 7. P. 999–1023. DOI: 10.1080/07418825.2023.2222789
- [5] E4J University Module Series: Crime Prevention and Criminal Justice – Use of Force and Firearms. Topic 6: Protection of Especially Vulnerable Groups. *UNODC*: [site]. 2021. URL: <https://www.unodc.org/e4j/en/crime-prevention-criminal-justice/module-4/key-issues/6--the-protection-of-especially-vulnerable-groups.html>
- [6] Гриценко О. М. Адміністративна відповідальність у сфері захисту даних. *Право України*. 2022. № 5. С. 75–82.
- [7] Hubbard G., den Daas C., Johnston M., Dunsmore J., Maier M., Polson R., Dixon D. Behavioural Sciences' Contribution to Suppressing Transmission of Covid-19 in the UK: A Systematic Literature Review. *International Journal of Behavioral Medicine*. 2024. Vol. 31. No. 1. P. 1–18. DOI: 10.1007/s12529-023-10171-4
- [8] Кавун С. М., Долинний А. В. Форми і методи забезпечення Національною поліцією України публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів. *Право.ua*. 2017. № 2. С. 98–104.
- [9] Капінус М., Цуркаленко Д. Проблематика адміністративно-юрисдикційної діяльності Національної поліції. *Актуальні проблеми превентивної діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану*: матеріали регіонального круглого столу (Дніпро, 19 квіт. 2023 р.). Дніпро: ДДУВС, 2023. С. 44–46.
- [10] Kämer M. Interplay between European Union criminal law and administrative sanctions: Constituent elements of transposing punitive administrative sanctions into national law. *New Journal of European Criminal Law*. 2022. Vol. 13. No. 1. P. 42–68. DOI: 10.1177/203228442210859
- [11] Катерина Павліченко: «В Україні діють 55 спеціалізованих секторів та більше 60 мобільних груп з протидії домашньому насильству». *МВС України*: [сайт]. 2024. URL: <https://mvs.gov.ua/news/katerina-pavlichenko-v-ukrayini-diut-55-specializovanix-sektoriv-ta-bilse-60-mobilnix-grup-z-protidii-domasnyomu-nasilstvu>
- [12] Kilian C., Klinger S., Manthey J., Rehm J., Huckle T., Probst C. National and regional prevalence of interpersonal violence from others' alcohol use: a systematic review and modelling study. *Lancet Regional Health – Europe*. 2024. Vol. 40. DOI: 10.1016/j.lanepe.2024.100905
- [13] Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 352 с.

- [14] Oldham M., Garnett C., Brown J., Kale D., Shahab L., Herbec A. Characterising the patterns of and factors associated with increased alcohol consumption since COVID-19 in a UK sample. *Drug and Alcohol Review*. 2021. Vol. 40. No. 6. P. 890–899. DOI: 10.1111/dar.13256
 - [15] Perry G., Jonathan-Zamir T., Factor R. Attitudes Toward the Police in Prolonged Emergencies: Findings from the First Year of the COVID-19 Pandemic in Israel. *International Annals of Criminology*. 2024. No. 62 (1). P. 170–196. DOI: 10.1017/cri.2024.2
 - [16] Speroni J., Fanniff A. M., Edgemon J. M., Martini V., Haas A. L. Alcohol mixed with energy drinks and aggressive behaviors in adolescents and young adults: A systematic review. *Clinical Psychology Review*. 2023. Vol. 104. DOI: 10.1016/j.cpr.2023.102319.
 - [17] Stogner J., Miller B. L., McLean K. Police Stress, Mental Health, and Resiliency during the COVID-19 Pandemic. *American Journal of Criminal Justice*. 2020. Vol. 45. No. 4. P. 718–730. DOI: 10.1007/s12103-020-09548-y
 - [18] van Amsterdam J. G. C., Ramaekers J. G., Verkes R.-J., Kuypers K. P. C., Goudriaan A. E., van den Brink W. Alcohol- and drug-related public violence in Europe. *European Journal of Criminology*. 2019. Vol. 17. No. 6. P. 806–825. DOI: 10.1177/1477370819828324
 - [19] Wang Y., Ashton J. K., Jaafar A. A. Financial statement fraud, recidivism and punishment. *Emerging Markets Review*. 2023. Vol. 56. DOI: 10.1016/j.ememar.2023.101033
 - [20] Wu J., Wu Q., Xia M., Xiao J., Yan X., Li D. A study on mental health and its influencing factors among police officers during the COVID-19 epidemic in China. *Frontiers in Psychiatry*. 2023. Vol. 14. DOI: 10.3389/fpsy.2023.1192577
-

HORBUNOVA Oksana

PhD in Law, Associate Professor of the Department of Administrative and Legal Disciplines of the Educational and Scientific Institute of Law and Psychology of the National Academy of Internal Affairs

03035, 1 Solomianska Sq., Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-0722-6867>

Preventive Activities of Law Enforcement Agencies in Working with Vulnerable Population Groups: Theoretical and Legal Aspects

Abstract. The article provides a comprehensive theoretical and legal analysis of the preventive activities of law enforcement agencies in working with vulnerable population groups. The range of socially vulnerable categories (women, children, elderly persons, persons with disabilities, representatives of minorities, etc.) is identified, and the necessity of special attention by the police to their protection is substantiated. The regulatory and legal framework and the current state of preventive activities of the National Police of Ukraine in relation to such groups are analyzed, in particular in the areas of prevention of domestic violence, juvenile prevention, and the protection of human rights. It is emphasized that preventing offences against vulnerable persons is one of the priority tasks of the National Police in accordance with current legislation, while the effectiveness of such activities largely depends on the level of public trust and interagency cooperation. The main challenges are highlighted, including stigmatization and distrust, which hinder victims from seeking assistance, as well as the psychological and social consequences of wartime conditions that increase the risks of offending and victimization among vulnerable groups. Foreign experience is summarized, in particular community policing practices and gender-sensitive policing services that contribute to the protection and support of vulnerable populations. Conclusions and recommendations are formulated to improve the preventive activities of law enforcement agencies, including the expansion of specialized units and mobile response groups, enhancement of professional training of police officers in working with vulnerable categories, strengthening cooperation with social services and civil society, and ensuring strict compliance with human rights standards in the implementation of preventive measures.

Keywords: vulnerable population groups; preventive activities; crime prevention; National Police; domestic violence; juvenile prevention; human rights.